

8. *Андреева О. Д.* Технология бизнеса: маркетинг. Учебное пособие. — М.: Издат. группа ИНФРА. М — НОРМА, 1997. — 224 с.

9. *Карич Д.* Маркетинг на підприємствах АПК // Економіка АПК. — 1995. — № 1. — С. 57—67.

10. *Луцій О. П., Коварш І. С.* Сучасні тенденції маркетингових досліджень на міжнародному ринку // Маркетинг в Україні. — 2005. — № 1. — С. 8—10.

11. *Житник О.* Зміни грядуть? Маркетингові дослідження очима експертів: результати проекту MarketView // Маркетинг в Україні. — 2006. — № 5. — С. 31—34.

12. *Лилик І.* Маркетинг у нових ринкових економіках // Маркетинг в Україні. — 2006. — № 5. — С. 25—30.

13. *Кракович Д.* Кризовий маркетинг // Український діловий тижневик «Контракти». — лютий 2009. — № 7.

14. <http://www.innovations.com.ua>

Стаття надійшла до редакції 12.06.2009

УДК 338.43.02:633.521

О. М. Головня

асистент

(ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»)

ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ВІДРОДЖЕННЯ ЛЬОНАРСТВА

Уточнено сутність понять «криза», «відродження». Виявлено причини кризового стану галузі льонарства. Запропоновано при розробці механізму відродження галузі спиратися на тенденції ринку, національні інтереси та можливості державного регулювання діяльності підприємств льонопродуктового підкомплексу України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: відродження, механізм, криза, льонарство, льонопродуктовий підкомплекс, державна підтримка.

KEY WORDS: revival, mechanism, crisis, flax-growing, linen sub complex, government support.

З метою зростання уваги суспільства до натуральних волокон, стимулювання попиту, сприяння ефективності та сталому розвитку галузей промисловості, що пов'язані з їх виробництвом, Аграрною та продовольчою організацією ООН рік 2009 визнаний роком натуральних волокон. Україна ж до початку 1990-х років було однією з країн-лідерів з виробництва льоноволокна, тоді як у 2007 р. на неї припадає 5,3 тис. т при світовому виробництві — 970 тис. т [10]. Ми спостерігаємо невпинний спад обсягів виробництва льону-довгунцю (у 2008 р. у 35 раз порівняно з 1986—1990 рр.), відповідне скорочення кількості підприємств, здатних переробити лляну сировину (з 47 до 18 на кінець 2008 р.). Розрив

переробити лляну сировину (з 47 до 18 на кінець 2008 р.). Розрив технологічного ланцюга від виробництва сировини до виготовлення готових до споживання виробів призвів до експорту волокна, тоді як вітчизняні «гіганти», Житомирський та Рівненський льонокомбінати, завантажені в цей період на 8—12 % потужностей.

Це свідчить про необхідність впровадження такого механізму відродження галузі, який би поєднував ринкові важелі та важелі державного впливу з метою створення попиту на готові вироби з льону, стимулювання розширення напрямів переробки лляної сировини, сприяння зростанню обсягів виробництва льону в Україні.

Більшість науковців, що займаються питаннями відродження виробництва льону-довгунцю в Україні, акцентують увагу на конкретних питаннях розвитку галузі: вдосконалення технологій, наукове забезпечення галузі — І. П. Карпець, А. Ф. Скорченко, Л. А. Чурсіна, П. А. Голобородько, вдосконалення кон'юнктури ринку — О. В. Гура, конкурентоспроможності льонопродукції — Н. І. Кравчук, проблемам ефективності льонарства — В. А. Москаленко, Ю. Ліпський та ін., тоді як дослідження питань комплексного відродження галузі, врахування міжгалузевої взаємодії у підкомплексі з системним впливом держави потребують поглибленого обґрунтування. Метою статті є визначити комплексні базові елементи механізму відродження льонарства в підприємствах України.

Льонарство України знаходиться в кризовому стані, тому необхідно з'ясувати причини та ускладнення кризи, які перешкоджають еволюційному процесу розвитку льонувиробництва. Ми розуміємо кризу як порушення рівноваги економічної системи під дією як ендо-, так і екзогенних чинників, що свідчить про переломний етап її розвитку і необхідність нових підходів до управління розвитком системи. Варто виділити дві групи причин кризового стану досліджуваної галузі: 1) ті, що виникли в результаті здійснення перехідних процесів (раптове скорочення державної підтримки, скорочення платоспроможного попиту, втрата ринків збуту, нееквівалентність обміну, диспаритет цін, монополізм переробників стосовно виробників льоносировини та ін.); 2) ті, що ускладнюють можливості подолання кризових процесів. До останніх найперше варто віднести інституційні прорахунки держави в розробці системи підтримки підприємств, які сприяли тому, що підприємства різних ланок технологічного процесу перестали функціонувати як єдине ціле, появу бар'єрів збуту льонопродукції на вітчизняному ринку і невисока якість її для збуту на зовнішньому [6]; залежність розвитку льонарства від кон'юнктури зовнішнього ринку. Нездатність виробити конку-

рентоспроможний кінцевий продукт в Україні є теж однією з причин складності подолання кризи в льонопродуктовому підкомплексі (необхідна модернізація льонокомбінатів і розукрупнення їх з метою забезпечення більшої гнучкості для реагування на зміни ринку). Кризу поглиблює суперечність: з одного боку (з економічної точки зору) льоновиробництвом займатися недоцільно; з іншого, українське Полісся має всі умови для вирощування льону-довгунцю, і сировина з льону для текстильної промисловості здатна забезпечити в більшій мірі сировинну незалежність України.

Протилежністю кризи є пожвавлення і підйоми, відновлення та відродження. Пожвавлення, підйом — наступні за кризою фази економічного циклу розвитку економіки, галузі, підприємства. Відродження — розквіт, піднесення чого-небудь, що було в стані занепаду або на низькому рівні розвитку, тоді як відновлення — приведення до попереднього стану, поновлення. Говорячи про відновлення сільського господарства — ми маємо на увазі лише можливе бажане відтворення кількісних показників розвитку (зокрема, обсягів виробництва, площ, поголів'я, технічного забезпечення), тоді як достеменно відомо, що неможливо поновити той уклад в аграрній економіці, що мав місце до початку реформування села. Саме тому акцент ми робимо на відродженні сільського господарства та відродженні його галузей.

Ґрунтовному вивченню проблем і шляхів відродження сільського господарства та сільських територій присвячені праці М. П. Сахацького та А. С. Малиновського. М. П. Сахацький під відродженням галузі (сільського господарства) розуміє «побудову такої нової системи ведення вітчизняного сільського господарства, функціонування якої здійснюватиметься на сучасному світовому рівні відповідно до стратегічних інтересів галузі та суспільства і забезпечуватиме відповідний соціально-економічний результат» [12, с. 13]. Тобто, щоб дійсно відродити аграрне виробництво необхідно запроваджувати нові підходи в організації виробництва, у формуванні взаємовідносин на підприємствах та між діловими партнерами, необхідна нова ідеологія і система мислення суспільства стосовно розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні загалом. А. С. Малиновський трактує відродження як «соціально-економічний процес із заданими економічними характеристиками, кількісними та якісними параметрами, поетапно-послідовним здійсненням, здатністю підлягати контролю та корегуванню, забезпеченням незворотності» [5]. Відродження має чіткі якісні та кількісні цілі, є контрольованим і здійснюється поетапно. Розробка механізму відродження галузі має на меті орга-

нізацію такого середовища функціонування підприємств галузі (кризової), яке б спонукало їх до відновлення виробництва конкурентної продукції. Тобто, має спиратися на потенційні можливості підприємств пристосовуватися до змін, на методи державного регулювання та підтримки, та на ринкові методи саморегулювання. Ефективність їх взаємної дії визначатиме потенційні можливості галузі розвиватися.

Механізм відродження галузі льонарства і всього льонопродуктового підкомплексу має враховувати ринкову складову (світову кон'юнктуру та тенденції попиту та пропозиції), але в основі відроджуваних процесів мають бути національні інтереси і активна державна політика регулювання та підтримки (рис. 1).

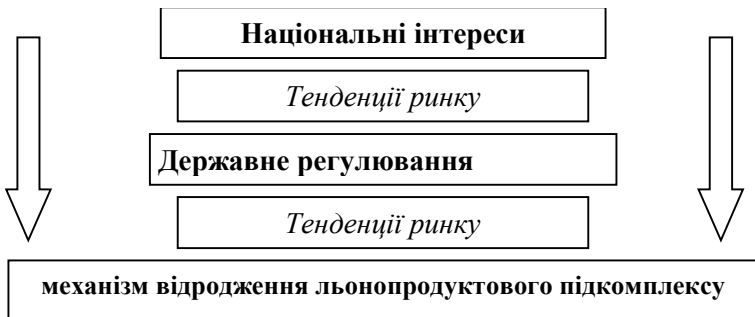

Рис. 1. Логічна побудова механізму відродження

Для світового ринку льонопродукції виділимо наступні тенденції: зростаюча конкуренція китайських виробів з льону і льоно-вмісних тканин — виробничий потенціал переробки льоноволокна Китаю досягнув 400 тис. тонн за рік (у найкращі роки в Україні вирощували 110 тис. т льону-довгунцю в перерахунку на волокно); активна купівля китайськими виробниками льоноволокна в Україні, Росії, Білорусії; зростання напрямків використання льону як сировини. Український ринок льоноволокна орієнтований на експорт, адже більше 60 % виробленого льону щорічно вивозиться; внутрішній попит на льоносировину практично відсутній. У 2008 р. ми мали рекордно низьке валове виробництво льону — 3 тис. тонн (проти 110 тис. тонн у середньому за 1986—1990 рр.). У зв'язку з світовою фінансовою кризою і скороченням активності зовнішнього ринку залишається під питанням урожай 2009 р.

Національні інтереси — ті цілі та завдання, які кожна країна відстоює, будуючи свою зовнішню політику, і які відображають інтереси усіх членів суспільства. Ми відстоюємо ту позицію, що

неприпустимо віддавати на поталу ринку галузь, якою справдана славилася Україна, і яка була і є потенційно доходоформуючою для природно-кліматичної зони Полісся. Тому важливою складовою системи національних інтересів є досягнення соціально-економічного добробуту кожної людини через відродження галузевої структури економіки, орієнтованої на виробництво кінцевого продукту, виробленого з максимальною часткою вітчизняної сировини.

В функціонуванні льнопродуктового підкомплексу держава за останнє століття відіграла вагомий роль і на сьогодні існує нагальна потреба у комплексному державному регулюванні галузі. З 1967 р. держава стимулювала вирощування льону-довгунцю, як правило у вигляді доплат до ціни реалізації залежно від якості зданої продукції [2]. Такі доплати складали до 45—50 % обсягу виробничих витрат виробництва льону-довгунцю. Льонарство незалежної України підтримувалося шляхом дотування виробництва (до 1998 р. та з 2001 р. введено Законом України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001—2004 рр.»). В 1999—2000 рр. виділялося по 86 грн/га для закупівлі необхідних матеріально-технічних засобів для галузі (сума майже в 55—60 разів менша, ніж у передових країнах-виробниках льноволокна [1]).

У 2004 р. підприємства, які посіяли льон-довгунець, одержали дотацію на 1 га посіяної площі в розмірі 274—287 грн, що становить біля 18 % від витрат на 1 га продукції. У 2005 рівень дотацій зріс ненабагато — до 300 грн/га (відповідно 17 % від витрат на 1 га), а вже починаючи з 2007 р. держава виплачує по 640 грн/га. Загалом, немає узгодженості в підтримці підприємств всього льнопродуктового підкомплексу і ці заходи не сприяють відродженню льонарства: за останні чотири роки посівні площі під льоном-довгунцем скоротилися з 38 тис. га у 2004 р. до 6,82 тис. га у 2008 р. (в 1990 р. — 169 тис. га). Тому є необхідним визначити найреальніший з точки зору виконання і ефективний щодо забезпечення можливостей реалізації механізм державної підтримки льонарства в Україні.

Складність його формування визначається поєднанням в льнопродуктовому підкомплексі підприємств сільського господарства та підприємств легкої промисловості. Згідно з Державною програмою розвитку промисловості на 2003 — 2011 рр. [7] визначається напрям розвитку промисловості до «утвердження України як високотехнологічної держави, інтегрованої в світове виробництво». В ній зазначається, що поглиблена переробка льону, шкірсировини, швейне та трикотажне виробництво є тими

пріоритетними виробництвами, розвиток яких сприятиме посиленню конкурентоспроможності промислової продукції. Але програми розвитку легкої промисловості із зазначеними конкретними механізмами впливу і підтримки досі не затверджено, оскільки проект закону «Про умови розвитку вітчизняних підприємств текстильної галузі» [8] у Верховній Раді не підтримали, а Проект закону «Про умови розвитку вітчизняної легкої, меблевої та деревообробної промисловості» досі розглядається [9]. Концепція Загальнодержавної інноваційної програми відродження та розвитку лляної промисловості України на 2006—2010 рр. [11] була розроблена, але теж не знайшла підтримки на законодавчому рівні.

Принциповими пропозиціями проекту закону «Про умови розвитку вітчизняних підприємств текстильної галузі» є запровадження на 5 років спеціального режиму оподаткування для всіх підприємств текстильної галузі (повернення ПДВ на реконструкцію та модернізацію виробництва, погашення кредитів); звільнення від сплати земельного податку, сплати ввізного мита та ПДВ при ввезенні сировини, матеріалів, устаткування, обладнання та комплектуючих та інших товарів для власного виробництва. На нашу думку, обов'язковими елементами підтримки легкої промисловості України мають бути: підтримка розвитку наукових досліджень і формування висококваліфікованих фахівців; підвищення контролю законності ввезення в Україну продукції легкої промисловості; поступове обмеження роботи галузі з давальницькою сировиною; гарантування стабільності державної підтримки.

Важливим кроком є прийняття низки законодавчих актів щодо скорочення використання давальницьких схем у швейній промисловості України. Давальницька схема розрахунків була спасінням на початку 90-х для більшості швейних підприємств, які були на межі закриття, адже давала можливість вирішити питання зайнятості працівників, одержувати доходи, хоч і мінімальні, не втрачати професійні навички, завантажувати виробничі потужності фабрик. За давальницьких схем підприємствам постачалася вся необхідна сировина — від тканин до фурнітури, що призвело до скорочення попиту на тканини власного виробництва, про що свідчить і той факт, що біля 80 % тканин на вітчизняному ринку — це дорогі імпорتنі тканини. Перевагою даних відносин є технічно-технологічне оновлення швейних підприємств, впровадження сучасних методів пошиття одягу, пошив одягу відомих торгових марок, про що свідчить закріплення позицій вітчизняного легпрому на зарубіжних ринках — 42 % продукції продається в Італії та Німеччині; експорт давальницької продукції ста-

новить 60 % у загальній структурі експорту підприємств легкої промисловості [4, с. 3—6].

На сьогодні спостерігається загрозна ситуація, адже у зв'язку з світовою кризою, більшість партнерів залишають вітчизняних швейників без інвестування у виробництво [4, с. 3], не витримуючи конкуренції з дешевою продукцією з Китаю та інших країн Азії. В даній ситуації маємо шанс відродити співпрацю підприємств єдиного технологічного циклу в Україні. Даний крок потребує значної уваги держави, насамперед у виділенні інвестицій та створенні на певний період пільгових умов господарювання підприємств, що працюють з вітчизняними постачальниками сировини.

Ще одною проблемою легпрому є засилля імпорту дешевої продукції з країн Азії, контрабандних поставок, імпорту одягу «секонд-хенд». Для вирішення даної проблеми необхідні виважені кроки — адже, з одного боку, значна кількість людей через низьку платоспроможність не здатна придбавати товари класу «вище середнього», з іншого — вітчизняна продукція поступається в конкурентній боротьбі за ціною і якістю в ціновому сегменті «нижче середнього». Необхідно поступово врегульовувати експортно-імпортні відносини: підвищувати імпорті ставки на імпорт готового одягу, робити жорсткіші заходи з контролю відповідності товару задекларованій ціні, обмежувати обсяг ввезення «секонд-хенду» та стимулювати експорт готової продукції, обмежуючи вивіз сировини. Вказані кроки покликані вирівняти ціни на українську та імпорتنу продукцію, тобто створити рівні умови для конкурентної боротьби і сформувані передумови для насичення українського ринку вітчизняною готовою продукцією.

Питання щодо захисту власного виробника шляхом зростанням імпортного мита на аналогічну продукцію, що ввозиться з-за кордону, має бути обґрунтованим не лише враховуючи потреби підприємств, а й з точки зору таких можливостей у рамках СОТ і потреб вітчизняного споживача. З 2001 р. ввізне мито на льоноволокно становить 2 % (1 % — пільгова ставка), які зменшились з 5 % (2 %) відповідно [3]. Це зниження пояснюється намаганням вирішити проблему нестачі сировини на підприємствах вторинної переробки льоноволокна, при цьому наша сировина вивозиться, і вивіз її не стримується експортним митом. Варто все ж врахувати досвід стимулювання переробки насіння соняшнику через введення експортного мита та наявність ескалації тарифів (імпортні тарифи на сировину є меншими за тарифи на готову продукцію).

Загалом, елементами механізму державної підтримки льонарства на найближчі 5 років, на нашу думку, мають стати наступні:

прийняття загальнодержавної програми розвитку льонопродуктового підкомплексу та виділення коштів для її фінансування; введення експортного мита на довге льоноволокно та обмеження роботи підприємств швейної промисловості за давальницькими схемами; створення попиту на лляні вироби в державному секторі економіки; податкові пільги для технічного переоснащення промислових підприємств; продовження практики здешевлення кредитів; відновлення компенсування з держбюджету страхових премій; підтримка запровадження у виробництво вітчизняних наукових розробок; запровадження поряд з дотуванням вирощування льону дотування виробництва готової продукції.

В кризових умовах розвитку галузі льонарства механізм її відродження має спиратися на систему державного регулювання та підтримки, що дасть змогу відновити внутрішній ринок і сприятиме виробництву конкурентоспроможної продукції з льону-довгунцю.

Література

1. *Гура О. В.* Ринок льонопродукції в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. — К.: ІАЕ, 2001. — 36 с.
2. Докладніше про способи підтримки льонарства див.: *Полищук Г. Ф., Шпичак А. М., Матвишів В. М.* Економіка производства и первичной переработки льна-долгунца — К.: Урожай, 1982; *Назарова Алла Василівна.* Ефективність льонарства у підприємствах Полісся України: Дис. канд. екон. наук: 08.06.01 / Національний аграрний ун-т. — К., 1999. — 167 л.
3. Закон України «Про Митний тариф України» від 05.04.2001 № 2371-III, Розділ XI.
4. Легка промисловість. 2008 рік // Легка промисловість. — 2008. — № 4. — С. 3—6.
5. *Малиновський А. С.* Системне відродження сільських територій в регіоні радіаційного забруднення: Автореф. дис.. д-ра екон. наук: 08.00.03 / Нац. наук. центр «Ін-т аграр. економіки» УААН. — К., 2007. — 38 с.
6. *Нелен В. М., Лузан Ю. Я., Головня О. М.* Кризові галузі сільського господарства: причини і перспективи розвитку // Економіка АПК. — 2008. — № 3. — С. 38—45.
7. Постанова Кабінету Міністрів України Про схвалення Державної програми розвитку промисловості на 2003—2011 рр. від 28 липня 2003 р. № 1174.
8. Проект Закону України Про умови розвитку вітчизняних підприємств текстильної галузі, дата реєстрації 29-03-2004 № 3020-1.
9. Проект Закону України Про умови розвитку вітчизняної легкої, меблевої та деревообробної промисловості, дата реєстрації 27-01-2003 № 3020.

10. Сайт Аграрної та продовольчої організації ООН (ФАО) — (<http://faostat.fao.org/site/567/default.aspx#ancor>)

11. Сайт Міністерства промислової політики України (<http://industry.kmu.gov.ua/control/uk/>

[publish/article;jsessionid=1ECBB48DE4565F8F0747C4610EDB309D?art_id=40449&cat_id=36965](http://industry.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=1ECBB48DE4565F8F0747C4610EDB309D?art_id=40449&cat_id=36965))

12. Сахацький М. П. Проблеми відродження сільського господарства. — К.: Ін-т аграрної економіки, 2000. — 304 с.

Стаття надійшла до редакції 05.06.2009

УДК 631.11

І. В. Гуторова

аспірант

(Харківський національний аграрний
університет ім. В. В. Докучаєва)

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПО- ДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В статті висвітлені сучасні тенденції розвитку сільськогосподарських підприємств Харківської області, зокрема проаналізовано динаміку виробництва валової продукції сільського господарства області та окремих її видів, досліджено зміни у вихідній посівній площі та урожайності окремих культур, наведений аналіз динаміки поголів'я худоби та її продуктивності, а також аналіз показників конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств Харківської області

КЛЮЧОВІ СЛОВА: аграрна реформа, сільськогосподарські підприємства, валова продукція, виробництво, поголів'я, урожайність, конкурентоспроможність.

KEY WORDS: agrarian reform, the agricultural enterprises, gross output, manufacture, livestock, productivity, competitiveness.

Провідне місце в забезпеченні населення країни необхідно сільськогосподарською продукцією належить сільськогосподарським підприємствам. Саме від рівня їх розвитку та ефективності господарювання залежить соціально-економічне становище сільських територій та гарантування продовольчої безпеки держави.

Дослідженню питань розвитку агропромислового виробництва в цілому та агроформувань зокрема у до- і післяреформений період присвячено чимало праць вітчизняних учених-економістів, серед яких на особливу увагу заслуговують роботи П. Т. Саблука [1], І. Г. Кириленка [2], В. Я. Месель-Веселяка [3], М. Й. Маліка [4], О. М. Шпичака [5], П. С. Березівського [6] та ін. Проте постійно змінювана економічна ситуація в державі вимагає щоразу